

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агробіотехнологічний факультет

Спеціальність 205 «Лісове господарство»

Допускається до захисту

Зав. кафедри лісового господарства

проф. В.М. Хрик

«06» червня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА

ЕКОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ОХОРОНА БАГАТОВІКОВИХ ДЕРЕВ
У ЛІСОВИХ ДЕРЕВОСТАНАХ НІЖИНЬСЬКОГО РАЙОНУ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Виконав: Жук Олександр Миколайович

Керівник: канд. біол. наук Масальський В.П.

Рецензент доцент Жук І.М. підпис

Я, Жук Олександр, засвідчую, що кваліфікаційну роботу виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності

Біла Церква – 2024

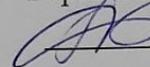
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЛЮЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АГРОБІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Спеціальність 205 «Лісове господарство»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант ОП «Лісове господарство»

 канд. біол. наук С.М. Левандовська

«06» червня 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачу

Жук Олександр Миколайович

Тема: Екологічне значення та охорона багатовікових дерев у лісових
деревостанах Ніжинського району Чернігівської області

Керівник роботи: Масальський В.П., канд. біол. наук, доцент

Затверджено наказом ректора № 80/3 д.з. 04.10.2024 2024

Термін здачі студентом готової кваліфікаційної роботи в деканат: до
03.06.2024 р.

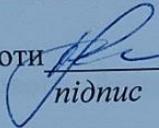
Вихідні данні: Колекція виду роду *Ulmus* L, каталог деревних рослин
дендропарку «Олександрія»

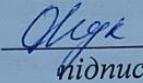
Перелік питань, що розробляються в роботі:

1. Опрацювати літературні джерела за темою дослідження.
2. Проаналізувати стан та обсяги багатовікових дерев Ніжинського району Чернігівської області.
3. Розглянути видовий асортимент багатовікових дерев Ніжинського району Чернігівської області.
4. Розробити пропозиції з удосконалення та покращення використання багатовікових дерев на території Ніжинського району Чернігівської області, а також зробити висновки та пропозиції по даній темі.

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) дана
робота містить таблиці, фотографії, та рисунки. Календарний план виконання
роботи

Етап виконання	Дата виконання етапу	Відмітка про виконання
Огляд літератури	1.12.2023	<i>Зеролюк</i>
Методична частина	1.01.2024	<i>Зеролюк</i>
Дослідницька частина	1.05.2024	<i>Зеролюк</i>
Оформлення роботи	31.05.2024	<i>Зеролюк</i>
Перевірка на плагіат	31.05.2024	<i>Зеролюк</i>
Подання на рецензування	03.06.2024	<i>Зеролюк</i>
Попередній розгляд на кафедрі	04.06.2024	<i>Зеролюк</i>

Керівник кваліфікаційної роботи Канд. біол. наук Масальський В.П.
 підпис вчене звання, прізвище, ініціали

Здобувач Жук Олександр Миколайович
 підпис прізвище, ініціали

Дата отримання завдання «02» листопада 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Жук О.М.: Екологічне значення та охорона багатовікових дерев у лісових деревостанах Ніжинського району Чернігівської області

Мета дослідження полягає у вивченні сучасного стану та світових технологій охорони, збереження та лікування багатовікових дерев щоб проаналізувати особливості та використання їх для лісового і садово-паркового господарства, а також захист лісів Чернігівської області.

У результаті досліджень:

- провести аналіз лісового фонду та природно-економічних умов ведення лісового господарства досліджуваного підприємства;

- проаналізувати стан дослідження питання щодо захисту вікових дерев Чернігівської області;

- охарактеризувати дослідження стану лісів, їх господарсько екологічне значення;

- провести дослідження систем лісгосподарської діяльності.

- вивчити традиційні і трансформаційні методи вирощування вікових дерев в Україні;

- проаналізувати асортиментт деревних видів вікових дерев Чернігівщини та зробити реєстр вікових дерев України;

- проаналізувати чинники, які впливають на процес виокремлення та охорони вікових та меморіальних дерев в Чернігівській області;

- встановити кількісні і якісні показники вікових та меморіальних дерев в Чернігівській області.

Кваліфікаційна робота магістра містить 90 сторінку, 7 таблиць, 3 рисунки, список використаних джерел із 56 найменування.

Ключові слова: вікові дерева, деревні рослини, видовий склад, сосна звичайна, асортимент Чернігівська область, дендрофлора.

ANNOTATION

Zhuk O.M.: Ecological significance and protection of algae trees in the forest groves of the Nizhinsky district of the Chernihiv region

Research is being carried out on the current development of light technologies for the protection, conservation and harvesting of algae trees in order to analyze the characteristics of their growth for forestry and gardening, as well as the protection of forests Chernihiv region.

The results follow:

- conduct an analysis of the forest fund and natural-economic minds of the forest dominion of the research enterprise;
- analyze the food surveillance system for the destruction of ancient trees in the Chernihiv region;
- characterize the research of forests, their ecological significance;
- conduct research into forestry activity systems.
- learn traditional and transformational methods of growing old trees in Ukraine;
- analyze the assortment of species of ancient trees in the villages of Chernigiv region and create a register of ancient trees in Ukraine;
- analyze the officials who are involved in the process of restoration and burial of ancient and memorial trees in the Chernihiv region;
- Introduce unique and clear displays of ancient and memorial trees in the Chernihiv region.

Master's qualifications include 90 pages, 7 tables, 3 figures, a list of shortlisted items from 56 names.

Key words: ancient trees, village trees, species warehouse, primary pine, assortment of Chernihiv region, dendroflora.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ, АНАЛІЗ ТА ПРИНЦИПОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВІКОВИХ ДЕРЕВ В ЛІСОВОМУ І САДОВО-ПАРКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ (ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД).....	10
1.1. Охорона вікових і меморіальних дерев в Україні.....	10
1.2. Охорона вікових дерев в інших країнах.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ВІКОВІ ДЕНДРОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТИ ЧЕРНІГІВЩИНИ.....	21
2.1. Основні дендрологічні об'єкти Чернігівської області як приклад збереження вікових та історичних дерев.....	21
2.2. Ретроспективний аналіз створення та розвитку дендропарків Українського Полісся з метою використання цього досвіду в Ніжинському районі.....	26
2.3. Досвід організації об'єктів природного-заповідного фонду Чернігівської області з метою використання його для вікових та історичних дерев в Ніжинському районі.....	31
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ ВІКОВИХ ДЕРЕВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	45
3.1. Порівняльний аналіз дендрофлори окремих населених пунктів Чернігівщини та міста Ніжин.....	45
3.2. Аналіз сучасного стану збереження окремих пам'ятних об'єктів рослинного походження на Чернігівщині.....	54
3.3. Стан вікових дерев-пам'яток природи місцевого значення Чернігівщини та перенесення цього досвіду на об'єкти Ніжинського району	64
РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІКОВИХ ДЕРЕВ У НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	77
ВИСНОВКИ	82
І ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	85

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Байрак, О. М. Дендропарки як об'єкти природно-заповідного фонду України / О. М. Байрак // Збереження та реконструкція ботанічних садів і дендропарків в умовах сталого розвитку: IV Міжнар. наук. конф., присв. 225-річчю дендрологічного парку «Олександрія», 23-26 вер. 2013 р. : матеріали конф. Біла Церква, 2013. Ч. 1. С. 10–11.

2. Біометричні показники вікових деревних рослин дендропарку «Софіївка» та їх розподіл за віковими категоріями / В. П. Шлапак, Г. І. Музика, В. А. Вітенко [та ін.] // Наук, вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.5.С. 8-15.

3. Бондар І.П. Кількісні та якісні показники опаду в різних типах умов місцезростання лісостанів Київського Полісся та їх вплив на ґрунт / І.П. Бондар // Науковий вісник НАУ, 2000. Вип. 27. С. 94-103.

4. Ботанічні сади та дендропарки / Державна служба заповідної справи Мінприроди України, Глобальний екологічний фонд, Програма розвитку ООН в Україні; [відп. ред.: Т. М. Черевченко, С. С. Волков ; упоряд.: В. В. Кваша, О. О. Семенова, Н. В. Чувікіна]. - К.ТОВ "Майстерня книги", 2009. – 296 с.

5. Галкін, С. І. Дендрологічні парки Національної академії наук України: проблеми збереження історичних насаджень, пов'язані з посиленням антропогенного впливу на їх території (на прикладі дендропарку «Олександрія») / С. І. Галкін // Інтродукція рослин. 2011. №2.С. 118-123.

6. Гриник, П. І. Стародавні дерева України. Реєстр-довідник / П. І. Гриник, М. П. Стеценко, С. Л. Шнайдер, О. Г. Листопад, В. Є. Борейко. К. : Логос, 2010. 143 с.

7. Гричук, М. О. До питання ретроспективного аналізу створення та розвитку дендропарків Українського Полісся / Гричук М.О. // Лісове і садово-паркове господарство ХХІ сторіччя: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 берез. 2014 р. : тези доп. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. С. 122–123.

8. Гричук, М.О. Структура дендропарків України / Гричук М.О. // Історико-культурні та природоохоронні аспекти збереження багатовікових

дерев: міжнар. наук.-практ. конф., 23-26 жовт. 2013 р. : тези доп. Київ-Чигирин, 2013 С. 15–16.

9. ДСТУ 4289:2004. Якість ґрунту. Методи визначення органічної речовини. Чинний від 30.04.04. К.: Держстандарт України, 2004. С. 4-6.

10. Дніпровський екологічний коридор / За ред. Г.Б. Марушевського, Ю.К. Куцоконь. К.: Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 340 с.

11. Дяченко А.І. Перспективи використання фітопатогенних мікроміцетів як тест-об'єктів для моніторингу стану навколишнього середовища / А.І. Дяченко, М.І. Гуца, Ю.В. Шиліна // Наукові праці ІКБГІ. К., 2006. Т. 53. Вип. 40. С. 65-69.

12. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

13. Заповідна дендросозофлора Степу України : монографія / [С. Ю. Попович, А. С. Власенко, Є. І. Берегута та ін.]; за ред. С. Ю. Поповича. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. — 260 с.

14. Заїка В. К. Природне залісення та лісівничо-екологічні і морфофізіологічні особливості формування лісостанів на покинутих сільськогосподарських землях Північно-Західного Поділля / В. К. Заїка, Г. Т. Криницький, Р. С. Іваницький // Наукові праці Лісівничої академії наук України: збірник наукових праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2013. Вип. 11. С. 41-50.

15. Івченко, А. І., Мазепа М. Й., Мельник Ю. А. та ін. Словник таксономічних назв деревних рослин (українською, латинською, російською, англійською, німецькою мовами) / За ред. В.П. Кучерявого. Львів: Світ, 2001. 148 с.

16. Клименко, Ю.О. Старовинні парки Чернігівщини /Ю.О. Клименко, А.В. Клименко // Квіти України. 2001. №11. 54 с.

17. Ковалевський, С. Б. Культура *Populus tremula* L. / С. Б. Ковалевський, С. Ю. Білоус - К. : НУБіП України, 2014. - 189 с.

18. Кохно ,М. А., Гордієнко В. І., Захаренко Г. С. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні: Довідник / За

ред. М.А. Кохна, С.І. Кузнєцова. НАН України, Нац. бот. сад ім. М.М. Гришка. К.: Вища шк., 2001. 207 с.

19. Кохно, М. А., Пархоменко Л. І., Зарубенко А. У. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Ч. 1. Довідник / За ред. М.А. Кохна. К.: Фітосоціоцентр, 2002. 448 с.

20. Кохно, М. А., Трофименко Н. М., Пархоменко Л. І. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Ч. 2. Довідник / За ред. М.А. Кохна та Н.М. Трофименко. К.: Фітосоціоцентр, 2005. 716 с.

21. Кохно М.А. Каталог дендрофлори України / Кохно М.А К.: НАНУ НБС ім. М.М. Гришка, 2001. 72с.

22. Кушнір, А. І. Новітні технології збереження вікових дерев у Європі / А. Кушнір, В. Грижерчик, О. А. Суханова // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. пр. Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. Вип. 21.16. С. 240-245.

23. Кушнір, А. І. Стан та перспективи збереження багатовікових історичних дерев дуба в ботанічному саду НУБіП України / А. І. Кушнір, О. В. Колесніченко, А. Суханова, С.І. Слюсар, І. Л. Кушнір // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Біологія, біотехнологія, екологія». 2012. Вип. 178. С. 27-33.

24. Кушнір, А.І. Знамениті та історичні дерева України: перші підсумки вивчення // Ойкумена. Український екологічний вісник / А.І. Кушнір, І.П. Сіренко, А.І. Юхимець. 1995. № 1-2.С. 158-159.

25. Кушнір, А.І. Охорона, збереження та використання унікальних пам'яток природи в Україні / А.І. Кушнір // Лісівнича наука та освіта: стан та перспективи розвитку : матер. Між- нар. ювілейної наук.-практ. конф. / А.І. Кушнір. К. : Вид-во "Либідь", 1997. С. 194-196.

26. Кушнір, А.І. Технологічні особливості лікування і оздоровлення вікових та історичних дерев. Наук. - метод, рекомендації / А.І. Кушнір, О.А. Суханова, І.Л. Кушнір. К.: Вид-во НУБіП України, 2009. 48 с.

27. Марков, Ф. Ф. Природно-заповідні об'єкти Житомирського Полісся та їх сучасний стан / Ф. Ф. Марков, А. І. Гузій // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.17 С. 55–59.

28. Матяшук, Р. К. Вікові дуби «Феофанії» - пам'ятки живої природи краю [Електронний ресурс] / Р. К. Матяшук, В. Б. Небесний, С. М. Конякін, І. В. Ткаченко // Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. № 6. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2014_6_18.

29. На Чернігівщині на дереві проявилася ікона Божої матері [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/na- chernigivshchini-na-derevi-proyavilasya-ikona-bozhoyi-materi.html>.

30. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України про підведення підсумків Всеукраїнського конкурсу "Національне дерево України" <http://ecoethics.ru/wp-content/uploads/2010/07/prikazminprirody274.PDF>

31. Нечитайло В.А., Кучерява Л.Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ, 2001. 432 с.

32. Нецветов, М. В. Вік і радіальний приріст старовікових дерев *Quercus robur* парку «Феофанія» / М. В. Нецветов, Ю. С. Прокопук // Український ботанічний журнал. 2016. Т. 73, № 2. С. 126-133.

33. Олексійченко, Н. О. Види роду *Tilia* L. у насадженнях м. Києва : монографія / Н. О. Олексійченко, М. О. Совакова, О. В. Соваков, О. І. Китаєв, С.І. Слюсар. К. : ЦП «Компринт», 2013. 245 с.

34. Олексійченко, Н. О. Залежність початку цвітіння гарноквітухих кущів від кліматичних змін у районі міста Києва / Н.О. Олексійченко, Н. Ю. Бреус // Наукові праці Лісівничої академії наук України: НЛТУ України, 2013. Вип. 11. С. 126–129.

35. Олексійченко, Н. О. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Центральнопридніпровської височинної області: монографія. Ч. 1 / Н. О. Олексійченко, Н. В. Гатальська. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 145 с.

36. Полішко, О. Д. Закревський бір // Екологічна енциклопедія: у 3-х т. / А. В. Толстоухов (гол. ред.). К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. Т. 2. С. 60.
37. Роговський С.В. Система озеленення м. Біла Церква – сучасний стан та перспективи розвитку. Агробіологія : зб. наук. праць. 2012. № 8. С. 5-9.
38. Свириденко, В. Е. Лісівництво / В. Е. Свириденко, А. Й. Швиденко. К. : Сільгоспосвіта, 1995. 364 с.
39. Свириденко В.Е., Швиденко А.Й. Лісівництво. Підручник. К.: “Сільгоспосвіта”, 1995.-363с.
40. Стародавні дерева України : [реєстр-довідник] / [П. І. Гриник, М. П. Стеценко , С. Л. Шнайдер та ін.]. К.: Логос, 2010. 144 с.
41. Стойко, С., Шушняк В., Савка Г., Шубер П., Шляхта Я. Вікові дерева Львівщини. Львів, 2006. 97 с.
42. Стойко С. М. Праліси як екологічні моделі для ренатуралізації вторинних фітоценозів / С. М. Стойко // Український ботанічний журнал. 2006. Т. 63. № 3. С. 358-368.
43. Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. К.: Глобалколсантинг, 2009. - 900 с.
44. Шлапак, В. П. Біометричні показники вікових деревних рослин дендропарку «Софіївка» та їх розподіл за віковими категоріями / В. П. Шлапак, Г. І. Музика, В. А. Вітенко, Л. І. Марно // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. - Львів : РВВ НЛТУ України. 2011. Вип. 21.5. С. 8-15.
45. Чернобай Ю. М. Трансформація рослинного детриту в природних екосистемах / Чернобай Ю. М. // Державний природознавчий музей НАН України. Львів: Вид-во ДПМ НАН України, 2000. 352 с.
46. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ліси України: біорізноманіття та збереження / Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Український ботанічний журнал, 2001. Вип. 58. № 5. С. 519-529.
47. Bayraktar, M. Micropropagation of centennial tertiary relict trees of *Liquidambar orientalis* Miller through meristematic nodules produced by cultures of primordial shoots [Електронний ресурс] / M. Bayraktar, S. Nayta, S. Parlak, A.Gurel. - Trees. - Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 2015. - Режим доступу: http://www.researchgate.net/publication/275329600_Micropropagation_of_centennia

l_tertiary_relict_trees_of_Liquidambar_orientalis_Miller_through_meristematic_nodules_produced_by_cultures_of_primordial_shoots.

48. Driver, J. A. In vitro propagation of Paradox walnut root stock / J. A. Driver, A. H. Kuniyuki // Hort Science. - 1984. - 19. - P. 507-509.

49. European treeworker. Berlin-Hannover : Patzer verlag, 2002. 139 p.

50. Kasprzak, K. Ochrona pomnikow przyrody. - Poznan, 2005. 132 s.

51. Kipfmüller, K. F. Using dendrochronology to reconstruct the history of forest and woodland ecosystems / K. F. Kipfmüller, T. W. Swetnam et al. // The historical ecology handbook: a restorationist's guide to reference ecosystems. - Island Press, Washington, DC, 2001. P. 199-228.

52. Michalowski, A. Drzewa pomnikowe w krajobrazie kulturowym / A. Michalowski // Uprawa i ochrona drzew. Międzynarodowa konferencja d^łb "Bartek" wśród europejskich drzew weteranów. Ochrona d^łbu "Bartek". Kielce -Zagnanek, 29.09. - 01.10.2011 r., № 24. S. 13-15.

53. Mosyakin, S. L., Fedoronchuk M. M. Vascular plants of Ukraine. Nomenclatural checklist. Kiev. 1999. 345 p.

54. Siewniak, M. Pielgnowanie drzew - dzisiaj / M. Siewniak // Uprawa i ochrona drzew. II Forum wspolczesnych metod pielgnacji i drzew (Warszawa, 11 czerwca 2010 r., №21. S. 5-13.

55. Siewniak, M. Potrzeba wyznaczania "drzew-weteranow" z posrod drzew pomnikowych / M. Siewniak // Uprawa i ochrona drzew. Midzynarodowa konferencja db "Bartek" wśród europejskich drzew weteranów. Ochrona d^łbu "Bartek". - Kielce - Zagnanek, 29.09. - 01.10.2011 r., № 24. S. 5-12.

56. USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody [Електронний ресурс]. 2013. 1 с. Режим доступа: <http://isap.sejm.gov.pl/>.